

Safoyeva Ra'no Jalolovna,
“Oila va xotin-qizlar” ilmiy-tadqiqot
ilmiy xodimi

OILALAR FAROVONLIGIDA OTA-ONA VA INSON QADR-QIYMATINING AHAMIYATI

Annotatsiya. Maqolada bugungi kunda oilalarimiz farovonligini ta'minlashda nimalarga e'tibor qaratishimiz kerakligi, ota-ona tarbiyasi, milliy qadriyatlarimiz, ota-ona o'gitida oilaning muqaddasligi, oilani asrab-avaylashning o'ziga xosligini har tomonlama o'rganish kabilar dolzarb ekani haqida to'xtalib, o'g'il-qizlarni qadriyatlar tizimida tarbiyalash masalalari ochib berilgan.

Tayanch so'zlar: oila, o'g'il-qizlar manfaatlar, oilaviy qadriyatlar, oila turlari, ota-ona o'gitlari, oilada qaynonalarning o'rni.

Аннотация. В статье говорится о том, что нам в сегодняшний день следует обратить внимание на обеспечение благополучия наших семей, воспитание детей на основе национальных ценностей, святость семьи в воспитании детей. Всесторонне изучать уникальности сохранения семьи, вопросы воспитания юношей и девушек в системе ценностей и т. д.

Ключевые слова: семья, интересы сыновей и дочерей, семейные ценности, типы семьи, воспитание родителей, роль свекрови в семье.

Annotation. The article states that today we should pay attention to ensuring the well-being of our families, raising children on the basis of national values, and the sanctity of the family in raising children. Comprehensively study the uniqueness of preserving the family, the issues of educating boys and girls in the value system, etc.

Keywords: family, interests of sons and daughters, family values, types of families, parental education, role of mother-in-law in the family.

Kirish. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan mamlakatimizda oila institutini mustahkamlash, onalik va bolalikni har tomonlama qo'llab-quvvatlash, xotin-qizlarning ijtimoiy-siyosiy va sotsial faolligini oshirish hamda ularning huquq va qonuniy manfaatlariga so'zsiz rioya qilinishini ta'minlash maqsadida 2022-yil 7-martda qabul qilingan “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-87-son Farmon oila institutini rivojlantirishga doir madaniy meros, oilaviy qadriyatlar muammolariga bag'ishlangan tadqiqotlarni amalga oshirish, ular asosida oila institutini mustahkamlash, yoshlarni

oilaga tayyorlash hamda oilaviy ajrimlarning oldini olishga qaratilgan takliflarni ishlab chiqish va amalga oshirish kabi vazifalarni har qachongidan ham dolzarb ekanligini qat'iy belgiladi¹. Bu esa mamlakatimizda oilalarning farovonligiga xizmat qiluvchi umuminsoniy, milliy qadriyatlarni, er-xotin, ota-onalar, farzandlar o'rtasidagi munosabatlarni, oilaning ma'naviy, axloqiy, huquqiy asoslarini mustahkamlash va takomillashtirish masalalariga alohida e'tibor berishimiz kerakligidan dalolat beradi.

¹ O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 7-mart 2022-yildagi “Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida”gi PF-87-son Farmoni // <https://lex.uz/docs/5899498>

Maqsad va uni asoslash. Jismonan sogʻlom, maʼnaviy yetuk va har tomonlama rivojlangan barkamol avlodni tarbiyalashda oila instituti, ota-onalar va fuqarolarning oʻzini oʻzi boshqarish organlarining taʼlim muassasalari bilan oʻzaro hamkorligini mustahkamlash, shuningdek, Oʻzbekiston Respublikasi Prezidentining 2012-yil 27-fevraldagi “Mustahkam oila yili” Davlat dasturi toʻgʻrisida”gi PQ-1717-son qarorining 69-bandi ijrosini taʼminlash maqsadida Oʻzbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2012-yil 19-iyundagi 175-sonli qarori bilan 4 ta yoʻnalish hamda 25 ta banddan iborat “Oila – mahalla – taʼlim muassasasi” hamkorlik mexanizmini kuchaytirish boʻyicha chora-tadbirlar majmuasi tasdiqlandi².

Darhaqiqat, bugungi kunda yigit-qizlarimizni ziyoli, har tomonlama yetuk, barkamol shaxs qilib tarbiyalashda “Oila – mahalla – taʼlim muassasari” tizimi hamkorlikda ish olib borsagina farzandlarimiz goʻzal xulqli, oilalarimiz esa farovon boʻladi.

Yigit va qiz oila qurganda ularning baxt qoʻrgʻoni – farzand orqali ular oʻrtasidagi rishtalar mustahkamlanadi. Erkak kishi oila nima ekanini farzandli boʻlgandagina his qila boshlaydi, oilasiga nisbatan qadrlash hissi yanada kuchayadi. Ayolning tafakkuri erkaknikiga nisbatan histuygʻuga moyilligi bilan farqlanadi, erkakniki esa oilasi oldidagi masʼuliyati farzandli boʻlgach yanada oshadi. Endi u oʻzining zurriyodi uchun poydevor yaratishga intila boshlaydi. Farzand unib-oʻsishida eng muhim oʻrin egallaydigan ota-ona esa uning tarbiyasi va sogʻ-salamat voyaga yetishi uchun oʻzining bor kuch va salohiyatini safarbar etadi. Farzand shunday neʼmatki, uni Yaratgan kimgadir beradi, yana kimgadir sinov tariqasida bermaydi. Zero, farzandsiz oilalar ham yoʻq emas bu hayotda. Ammo farzandli oilalarning barchasi ham mukammal emas, ayrim ota-onalar arzimagan sabablarni roʻkach qilib ajrashib ketishadi. Ashurali Joʻrayevdan ajoyib oʻxshatish: “Oila seysmologik hududda turgan imorataga oʻxshaydi, qachon silkinib, qachon darz ketishini Ollohdan boshqa hech kim bilmaydi”³. Oila bino obrazida chiroyli tasvirlangani ayni haqiqat. Haqiqatan, ham oilaning mustahkam saqlanishida qaynona va qaynotaning roli ham muhim. Ayrim oilalarda yoshlarning baxtli

boʻlib yashab ketishida kattalar koʻprik boʻlib xizmat qiladi, ammo ayrim oilalarda 3-shaxslar aralashuvi hamda turli xil janjal va kelishmovchiliklar oqibatida oilalar barbod boʻlayotganiga guvoh boʻlmoqdamiz.

Shunday ekan, barchaga pand-nasihat qiluvchi yoshi ulugʻ bobo-buvilarimizning maqollar bilan keltirilgan gaplari baʼzida yurak-yuragimizga taʼsir koʻrsatadi. Ularni eshitir ekanmiz haqiqatan ham hayotda qiyinchilik koʻrmay turib noshukrlik qilayotganday tuyulamiz oʻzimizga. Oilada yaxshi kun ham, yomon kun ham boʻladi. Kelishmovchilik deymiz, lekin inson sabr qilsa, barchasi iziga tushib ketishi ham mumkin. Ayrim hollarda sabrning ham chegarasi boʻladi, bu azob-uqubatlarda ortida yaxshi kunlar ham bor. Biz hayotga shubha-gumon bilan nazar solar ekanmiz, oʻzgarishlar boʻlmaydi, alabatta. Agar hayotimizda koʻp narsalar oʻzgarishini xohlasak, oʻzgarishni oʻzimizdan boshlashimiz darkor, chunki insonlarga siz qanday muomala qilsangiz, ular sizga nisbatan shunday muomalada boʻlishi ayni haqiqat. Ayrim oilalarda mehr beruvchi bir shaxs boʻlsa-yu, qolganlar gʻazabini sochar ekan, u oilada parokandalik boʻlishi tayin. Shuning uchun hayotdagi turli vaziyatlarga faqatgina bir insonni eshitib emas, balki ikkala tomonga ham quloq solgan holda xulosa qilish kerak. Ayrim oilalarda bularga nima yetishmaydi ekan, nega farzandlari taqdirini oʻylamay ajrashish qarorini tanlashdi ekan, deb oʻylab qolamiz.

Masalan, betoblik sabab ayrim oilalar ajrim holatida, baʼzilari esa 3-shaxs aralashuvi yoki erkakning oilada oʻrni yoʻqligi yoxud kelinning qaynonasiga yoqmagani sabab u oilada yasholmasligiga guvoh boʻlishimiz mumkin. Aslini olganda, hayot – yoshlarniki. Juftlik kelishgan holda bir-birining xato-kamchiliklarni bartaraf etib, oʻz ustida shiddat bilan ishlasa va oila masʼuliyatini erkak kishi boʻyniga olsa – olam guliston. Natijada esa bir oilani saqlab qolish imkoni paydo boʻladi. Biz oilalarni oʻrganar ekanmiz, ikkala tomonni ham eshitib, ulardagi kamchilikni aytsak, baʼzilar “aql oʻrgatma, yashaydigan menman”, deya quloq solmaydi. Vaholonki, arablarda ajoyib maqol bor: “insonga aytilgan nasihat faqatgina xato qilgach, haqiqat ekanligini tushunib yetadi”. Balki shu xatoning oldini olishning iloji boʻlganida edi, bu hayotda hech kim adashmas va xato qilmas edi. Rus millatida ham ajoyib naql bor: “oʻz xatoyimdan xulosa chiqaraman, xato qilamassan yashab boʻlmaydi”.

² Республика “Маҳалла” жамоат фонди Хоразм вилояти бўлими жорий архив материаллари. — Урганч, 2013.

³ Joʻrayev A. Sahifaga sigʻmagan satrlar. — Toshkent: Istiqlof, 2008. — 64 b.

Inson xato qilib bo'lgach, nega ota-onamning gapiga kirmadim, quloq solmadim deya afsus-nadomatlar iskanjasida qolar ekan. Shunday ekan, hayotda eng yaqin bo'lgan ota-ona farzandining hayotda qiynalmasligingi istaydi va to'g'ri yo'lga chorlaydi.

To'y bu dabdaba ostida o'tadigan jarayon, ayriliq esa azaga o'xshaydi, insonni faqatgina qayg'u chekishga majbur qiladi. Qush uyida ko'rganini qiladi, deb bejiz aytishmagan. Zero, biz uchun ideal inson o'z ota-onamiz bo'ladi. Qiz bola turmushga chiqar ekan, uni oilada olgan tarbiyasi juda muhim ahamiyatga ega. Ular boshqa oila a'zosi bo'lgach, ota-onasidan olgan ta'limi va tarbiyasi uchun ularga yoki rahmat oladi yoki la'nat. Qiz farzandni tarbiya qilar ekanmiz, unga, avvalambor, ota-onaga ko'rsatiladigan hurmat-ehtirom hamda ularni qadrlash hissini chuqur tushuntirish lozim, chunki begona oilaga borganda ularni o'z ota-onasidek yaxshi ko'rib, mehr bilan munosabatda bo'lsa, albatta, qaynona va qaynotasining duolari soyasida yaxshi yashashi, farovon turmush tarzini kechirishi kafolatlanadi. Qiz farzand o'g'il farzandga nisbatan emotsionalroq bo'ladi.

Bundan tashqari, qaynonaning oiladagi muhitni sog'lom saqlashi ham katta ahamiyatga ega. Nima bo'lgan taqdirda ham yosh qizlarni qaynona va qaynotani e'zozlashga, ularni xuddi o'z ota-onasidek qabul qilib, ularga mehr berish va xizmatlarini qilishga, yangi oilasida o'z o'rmini mehnati orqali mehrini qozonish kerakligini yaxshilab tushuntirishi lozim. Ayrim oilalarda qaynonalar kelinlarini o'z qizlaridan-da ziyoda yaxshi ko'rishganiga ko'p marta guvoh bo'lganlar bor. Bunday bo'lishiga sabab – kelinning uyida olgan tarbiyasi. Uning mehri va mehnatining mevasi qaynona va qaynotasining duolarida, chunki qiz farzand uzoqda bo'lgan paytda kelin qaynona va qaynotaning joniga oro kirishi va ularga fidokorona xizmat qilishi, ularni qadrlashi, ularning barcha injiqliklari va ba'zida nohaq bo'lsada, koyigan vaqtlari yuzlariga tik qaramay, albatta, kechirim so'rashi zarur. Zero, shuning o'zi ham eng katta kelinlik jasorati hisoblanadi. O'ylashimizcha, hozirgi ayrim yoshlarimizda shunday jasorat va farosat yetishmaganligi ortidan qaynona-qaynota yomon bo'lib qolmoqda. Afsuski, tarbiya berishda onalarga ham hayron qolasan kishi. Ular farzandlariga: “o'zingni hech qachon xafa qildirib qo'yma”, deb o'rgatishadi. Ammo bu bilan nimaga erishishadi? Bu orqali ular faqatgina tarbiya qilgan ota-onasiga la'nat keltiradi xolos.

Qiz farzandlarda egiluvchanlik xususiyatini shakllantirishda tog'ri yo'nalish berishimiz, ularni, birinchi navbatda, farosatli va har bir narsaga ahamiyatli, sergak bo'lishlarida, ayniqsa, oilada muomala madaniyatiga katta ahamiyat qaratishlarini, kezi kelganda “xo'p bo'ladi” deya tinglashlari kerakligini uqtirishimiz kerak. Zero, yaxshi gap ham, yomon gap ham bir og'izdan chiqadi. Ammo oilada ko'ngil atalmish guldonning darz ketishiga ham, asosan, shu tilimiz sabab bo'ladi. Jahl chiqqanda uni jilovlay bilish, ortga chekinish, kattalarning g'azabini qo'zg'atmasdan ularning biroz vaqt sovushini kutish kerak. Axir inson sabrli bo'lsa, hammasi iziga tushib ketishi muqarrar ekanligini yoshlarga tushuntirsa bo'ladi-ku.

Ilmiy muammoning tavsifi va yechimi.

Ma'lumki, yoshlarimiz turli oila turlarida tarbiya topadilar, jumladan:

– tinch, baxtli oilalar o'z vazifalarini muvaffaqiyatli amalga oshiradilar, o'z bolalarining ehtiyojlariga tez ko'nikadilar. Muammo paydo bo'lib qolsa, ularga bir karra yordam ko'rsatish kifoya;

– xavf mavjud bo'lgan oilalarda adaptativ qobiliyatlar birmuncha pastroq bo'ladi. Ular bola tarbiyasini qiyinchilik bilan amallaydilar va ijtimoiy-pedagog yordam hamda nazoratga ehtiyoj sezadilar;

– notinch oilalar hayotiy faoliyatning ma'lum bir sohasida past ijtimoiy maqomga ega bo'lib, ular o'zlariga yuklatilgan vazifalarni bajara olmaydilar. Bunday oilalarning adaptativ imkoniyatlari past bo'lib, ularda bola tarbiyasi jarayoni katta qiyinchiliklar bilan sekin kechadi. Bu oila turi uchun ijtimoiy pedagogning faol yordami zarur. Muammolari xarakteridan kelib chiqib, pedagog ularga pedagogik yoki psixologik yordamlar ko'rsatadi;

– asotsial oilalar tubdan isloh qilinishi lozim, chunki bu oilalarda ota-onalar g'ayriaxloqiy va g'ayrihuquqiy hayot tarzini olib borishadi, yashash sharoitlari oddiy tozalik-gigiyenik talablarga ham javob bermaydi. Bu kabi oilalarda bolalar tarbiyasi bilan, tabiiyki, hech kim shug'ullanmaydi, bolalar nazoratsiz qolib ketishadi, rivojlanishda ortda qolishadi. Ijtimoiy pedagog bu oilalar bilan ishlaganida huquqni muhofaza qilish organlari bilan yaqin hamkorlik asosida ish yuritishi zarur⁴.

⁴ Эгамбердиева Н. “Ижтимоий педагогика” / Дарслик. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – Б. 106.

Oila atalmish qo'rg'onda kelinlarda yaxshi taassurot qoldirish uchun, avvalambor, kuyovlarning o'zlari harakat qilishlari kerak. Shundagina erkak kishi ham turmush o'rtog'ining qilgan munosabatiga qarab rag'bat sifatida qo'llab-quvvatlashni boshlaydi. Axir qaysi erkakka ota-onasini qadrlagan va ularni sadoqat bilan ardoqlab yaxshi ko'rgan ayol yoqmaydi? Agar yaxshilab tafakkur qilsak, aslida, eng maqbul yechim – farovon oilaning mustahkam bo'lishi – qaynona va qaynotasidan olgan duolari emasmi? Ayrim oilalarda ota-onasini ayoliga xor-zor qildirib qo'ygan erkaklar ham bor. Ammo bu qaytar dunyo – nima eksang, shuni o'rasan. Ota-onasi qariganida ayanchli ahvolda qoldirayotgan ekaklarga qarasang nafratlanasan kishi, axir seni shu ota-onang qiynalib voyaga yetkazsa-yu, xotingga gaping o'tmasa, ularni qariganida xor qildirib qo'ysang. Bu kabi nobakor farzandlarga nima desang ham foydasi yo'q, chunki ular bag'ritosh bo'lib ketishgan.

Ota oilaning boshi hisoblanadi. Har bir farzand uchun ota – ideal qahramon. Hozirgi kunda oilalar arzimagan maishiy muammolarni deb ajrim yoqasiga kelib qolmoqda. Natijada esa bundan, asosan, farzandlar aziyat chekadi. Afsuski, bugungi kunda bola taqdiri va kelajagini, uni voyaga yetkazish mas'uliyatini ayolga yuklab, befarqlik qilayotgan otalar ham bor. Ayrim farzandlar ota mehrini his qilmay voyaga yetadilar, bunda ularning aybi nimada? Aybi otasini sog'inishi, hayotida otasi bo'lishini xohlashi yoki uning jajji qalbi o'ksinishimi? Hayot insonni ko'nikishga majbur qilsa-da, taslim bo'lishga aslo yo'l qo'ymaydi.

Shunday voyaga yetgan ko'p farzandlar kelajakda o'z oilalarini qadrlab, o'zida bo'lmagan shart-sharoitni farzandlariga yaratib yashaydilar. Ammo yoshlikdagi armonlari, o'zlari kechirgan qiyinchilik hamda ushalmagan orzularini farzandlarida takrorlanishini istamaydilar, o'z otasi qilgan xatoni takrorlamaslikka qat'iy harakat qilishadi. Hayot bergan tarbiyani biror inson berolmaydi, hayot qiyinchiliklarida ulg'ayib, qiyinchiliklarni boshdan kechirgan inson ancha tajribali hisoblanadi. Biz bu hayotni bir kitob timsolida ko'rishimiz mumkin. Inson voyaga yetish jarayonida hayot kitobini varaqlab umri davomida sinovlarda sinalib o'z hayot maktabini kitob timsolida yaratadi.

Shuni xulosa qilib aytish mumkinki, har bir inson bu hayotga kelar ekan, taqdir atalmish yo'l

unga har xil sinovlar orqali baxt, omadga erishganda, albatta, kulib boqishini hamda qiyinchiliklar abadiy emasligini, har bir sinov ortida, albatta, yaxshi kunlar kelishini umid qilib yashaydi. Mana shu his-tuyg'ularni his qilish umid deya atalib, inson taslim bo'lmashligi kerak ekanligini sinovlardan keyingina tafakkur qila oladi. Ungacha esa irodasizlik qilib, noumid bo'lish bu nodonlik belgisidir. Aql-idrok bilan qilingan har bir ishda unumdorlik, samara bo'ladi. Inson ongli mavjudot deya ta'riflanishi ham bejizga emas, u tafakkur qila olsagina, hayotga to'g'ri baho bera oladi, oilada va jamiyatda o'z o'rnini topa oladi. Shunday ekan, oila atalmish qo'rg'ondagi har bir kishi o'z vazifasi va mas'uliyatini to'laqonli his qila olsa, jamiyatda ulkan o'sish hamda baxtli insonlar soni ortadi. Albatta, bunday natijalarga erishishimizda, avvalambor, farzand sifatida ota-ona roziligini olish katta ahamiyatga ega. Ota-onaning roziligi, ularning duolari oilamizda va jamiyatda o'z o'rnimizga ega bo'lishimizga qanot bo'ladi. Shunday ekan, farzand o'z burchini ado eta olishi uchun unga beriladigan tarbiyaga katta ahamiyat berish va to'g'ri yo'nalish berish – biz ota-onalarning vazifamiz. Baxtli oila siri bu – oiladagi har bir shaxs o'z mas'uliyatini his qilib yashashidir. Oilani mustahkam bo'lishida esa erkak va ayolning fikrlashi, dunyoqarashi, qiziqishi, tengligi hamda yashashdan maqsadi mutanosib bo'lishi katta ahamiyat kasb etadi. Faylasuflardan biri: "...bizga aqlli va ma'naviy yetuk ayollarni bering, biz sizga daholarni beramiz", – degan. Ayol va erkak teng ma'naviyatli bo'lsagina, oiladagi ko'priknining yillar davomida qurilishi mustahkam bo'ladi va biz faxr bilan baxtli oila deb atay olamiz.

Yakuniy qism. Xulosa qilib aytganda, ota-onalar oila farovonligini ta'minlashda:

- o'g'il-qizlarini oilaviy hayotga tayyorlab borishga mas'ul ekanliklarini anglab yetishlari;

- ta'lim muassasalarida yigit va qizlarni oilaviy hayotga tayyorlash mavzusini umumiy psixologiya ishchi dasturiga mavzu sifatida o'qitishni yo'lga qo'yishi;

- oilalarda er-xotin munosabatlarida bir-biriga bo'lgan ishonch hurmatni oshirishi;

- shuningdek, oilada qizlarga, uy-ro'zg'orni yuritish, o'g'il bolalarda oila boshlig'i – ota obrazini shakllantirib voyaga yetkazish masalariga alohida e'tibor berish kerak. Natijada, yoshlarimiz har tomonlama o'z farzandlariga namuna bo'ladigan ota-ona bo'lib yetishadilar.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 7-mart 2022-yildagi "Oila va xotin-qizlarni tizimli qo'llab-quvvatlashga doir ishlarni yanada jadallashtirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-87-son Farmoni // <https://lex.uz/docs/5899498>
2. Республика "Маҳалла" жамоат фонди Хоразм вилояти бўлими жорий архив материаллари. – Урганч, 2013.
3. 2017–2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси.
4. Ўзбекистон Республикаси Оила кодексига шарҳлар. – Тошкент, 2000. – Б. 52.
5. Ўзбекистон Республикасининг "Оила кодекси". – Тошкент, 1998.
6. Каримова В.М. Оила психологияси: Дарслик. Педагогика олийгоҳлари талабалари учун. – Тошкент: "Фан ва технология", 2008. – 170 б.
7. Эгамбердиева Н.М. "Ижтимоий педагогика" / Дарслик. – Тошкент: Алишер Навоий номидаги Ўзбекистон Миллий кутубхонаси нашриёти, 2009. – Б. 106.
8. Jo'rayev A. Sahifaga sig'magan satrlar. – Toshkent: Istiqlol, 2008.